

crkva u svijetu

godina XIII • broj 4 • split • 1978

MOŽEMO LI JOŠ GOVORITI O KULTURI?

Urednik

Kultura -- ta stara, otrcana riječ još uvijek fascinira. Mnogo dublje zadire u duh i dušu, nego što joj to sam naziv kaže. Iako pokriva mnoge pojmove i različite sadržaje, bitne su joj odrednice duhovne naravi. Kultura je duhovni lik čovjekova postojanja. U neku ruku imanentna ljudskom biću, povijesno se učvršćuje i širi, zajednički izgrađuje i razvija, da bi se u svojoj svojoj punini osobno živjela i komunicirala.

Kultura je odraz duha, duhovnosti ljudskog bića, koje je sposobno svoju sredinu, pa i materijalnu i mrtvu prirodu, estetski i etički proniknuti, duhovno kreirati i doživjeti kao dio svoje sudbine i egzistencije. Neki je mislioci i humanisti najuže povezuju s religioznom fundusom ljudske duše, tako da je za njih kultura jednako religiozno-etičkog koliko i misaono-kreativnog ili estetskog karaktera.

Govoriti o kulturi značilo bi začeti u sva ta pitanja, prodrijeti u dubine ljudske psihe i povijesno-globusne dimenzije golemog mozaika duhovne baštine, koji istodobno odražava posebnosti i tvori jedinstvo kulture. Nas će, naprotiv, ovdje zanimati samo današnji položaj kulture, odnos između suvremenog čovjeka i kulture, neke krizne situacije, o kojima nam najizazovnije govore razni kulturni erzaci, palijativi i »kokteli«, koji nas duhovno osiromašuju.

Tko je u krizi — čovjek ili kultura?

Možda će se činiti da se vrtimo u začaranom krugu, ako kažemo da su ova dva pojma toliko korelativno povezana da sudbina jednoga ovisi o stanju i sudbini drugoga. Ako je čovjek u krizi, i njegova je kultura

neminovno u krizi, a kad je kultura u krizi, s njom je i čovjek u istoj situaciji. Ako dakle možemo govoriti o krizi čovjeka, možemo govoriti i o krizi njegove kulture, o njegovoj estetskoj i etičkoj krizi. Ta kriza je na duhovnom području odavno uočljiva. Svojim prodorom u svijet, u makro i mikro-kozmos čovjek je odavno narušio svoje jedinstvo sa svijetom. Da bi razočarenje bilo još veće, »otkrio je« da ga ništa više ne veže ni s Nebom. U takvoj konstelaciji, u kojoj je posumnjao u sve, povjerovao je odjednom u se. Nasuprot apsolutnoj Mjeri, u koju je stoljećima vjerovao, prihvatio je sebe. Ali u vrlo složenoj situaciji, tražeći u sebi čvrsti oslonac objektivnom sustavu vrednota, osamljen i sumnjičav, na kraju je posumnjao i u se. S dezintegracijom svojega svijeta i sam se dezintegrirao; bez čvrsta uporišta, i sam je postao labilan; tražeći neprestano, u svojem se nenalaženju razočarao. I kriza je bila neminovna; zapravo, sve je davno s krizom i započelo.

S rušenjem duhovnih vrednota ili, ako hoćete, s traženjem novih — kultura je prva bila na udaru. S uzdrmanim čovjekom, i ona se drkala. U nepovjerenjima i razočaranjima, i ona je istu sudbinu doživjela. I doista, kultura je odavno u krizi. Možda se danas primičemo njezinoj kulminaciji ili stanovitom obratu. U tijeku suvremenih evolucija i revolucija teško joj je uočiti pravi smjer; ali imanentna čovjeku i društvu, ona se nije ugasila; zamagljena i nadomještena raznim erzacima, ona, poput feniksa, očekuje svoje pomlađenje.

I kultura, recimo i to, kao i sve drugo, ima svoje stupnjeve i oblike. Autohtona je koliko i sinkretistička (osobito u naše dane). Slobodna je u svojem iskazu i formi; više je iznutra određena — po čemu je i prepoznatljiva i uvijek identična sebi — nego izvana kodificirana. Stoga su joj važniji unutrašnji osjećaj, kreativna snaga, estetsko-etička mjera, nego vanjska uljudba (civilizacija), sjaj i efekat. Ne bismo se zato zalagali za njezin određen lik ili njegov nužni kontinuitet. Oblici joj mogu biti različiti, samo joj duša mora ostati ista: estetsko-etički i komunitarno-religiozni impulsi i doživljaji definiraju njezinu ulogu i sadržaje u društvu.

U tom smislu držimo da i naše doba, mada je kultura u krizi, ima svoju maticu suvremene kulture, koja unatoč dezintegraciji čovjeka i dekompoziciji njegove slike svijeta udara duhovne temelje XX. stoljeća. Možda, npr., današnja karikatura, tehnička montaža i (estetska) naličja, u što prelaze neki oblici umjetnosti, otvaraju prozore modernoj anatomiji i psihologiji kulture, koje bi u svojim dekompozicijama omogućavale nove vidike duhovnih spoznanja, a time i novih kompozicija. Makar se i u tome odavno naslućuje problem i kriza kulture — tako da mnogi sumnjaju da naše doba može ostaviti svoja trajna duhovna ostvarenja — ne bih sada o tome htio suditi.

Danas se, očito, u Crkvi i svijetu, nameću mnogo izrazitiji problemi s obzirom na suvremenu kulturu i naše odnose prema njoj. Ja bih to ovdje nazvao »zamagljivanjem« kulture i kulturnoga, nekom mistifikacijom i erzacima, u kojima je kultura izgubila svoj identitet i, dosljedno, cijenu. Da bismo potvrdili svoju misao, mogli bismo se pozvati na razne mode i rasonode, montaže i reportaže, razne aktere i kreatore standarda,

komercijalizacije, funkcionalnosti, odnosno na razna mitingovanja i dociranja, «show-ove i »koktele«, u kojima se ne samo zaboravlja na temeljne odrednice kulture, njezinu etiku i estetiku, nego se pokušava stvoriti lažna vizija lijepoga i etičkoga, koja za kulturu prodaje »Coca-Colu«, da ne spominjemo kojekakve ideologije i frazeologije, koje nas više dekulturiziraju i denaturaliziraju nego duhovno uzdižu i kulturno obogaćuju.

U težnji za potrebnom demokratizacijom i popularizacijom kulture polukultura je u stvari, a i koješta drugo, poplavila mass-media; to s jedne strane istiskuje i narušava pravu kulturu, a s druge sve nas više čini neosjetljivima, inertnima, nekritičnima. Koješta se nudi za kulturu od krimića i čarobnog štapića do seksi-revija i mitiziranja povijesti. Toliko smo se, čini se, kulturno prizemljili i uzemljili, da nam sve više prijete opasnost da to i ne vidimo.

I u crkvenim se krugovima osjeća isti stil. Bijeg u suvremenost — što se najčešće jednostavno svodi na kakvu reportažu i montažu, standard i funkcionalnost, sportsku rubriku ili TV-zabavu, odnosno, na drugom planu, stereotipna oponašanja i, u ovom slučaju, jalovu ekonomičnost — toliko nas je otuđio od dubinske problematike ljudskog duha i stvarne kulture da je opasnost da potpuno zaboravimo na svoju kulturnu misiju.

Iako je razumljivo da Crkva danas u kulturi ne može biti ono što je bila, ne bi se smio stvarati privid kao da kultura nije stvar Crkve. Ma što tko rekao i bilo kako religiju vrednovao, religija i kultura predstavljaju životnu simbiozu u čovjeku i svijetu. Stoga, uz potrebni osjećaj aktualnosti i nužne funkcionalnosti, u crkvenim bi se redovima morao gojiti i poticati duh kreativnosti, koja će ostati vjerna izvornoj povezanosti religije i kulture, religioznog duha sa suvremenim oblicima lijepoga, društveno i etički, religiozno doživljenoga. Jer, kultura je u biti samo jedan oblik religioznosti čovjeka.

Ne treba danas miješati i zamjenjivati civilizaciju, uljudbu, s kulturom; još manje standard, komercijalnost, kojekakvu zabavu u funkciji »kruha i igara« ili efikasnost materijalnog rada s duhovnim efektima kulture.

Njezina je uloga nezamjenjiva, njezina afirmacija mjera čovjeka i čovječnosti u njemu.

Iako je u krizi, jer čovjek je u krizi, svojom afirmacijom kultura će umanjiti našu zajedničku duhovnu krizu. Treba je stvarati i podržavati. Jer, kultura je odgoj duha, duhovnih, etičkih, estetskih, društvenih, komunitarnih, humanih, religioznih čuvstava i smisla; odrednica društveno-povijesnog razvoja, istinitog humaniziranja osoba i stvari; koliko je odraz društvenih, misaonih i duhovnih postignuća, toliko je nadahnuće i duhovni, u neku ruku religiozni, odnos čovjeka prema stvarnim vrednotama, prema svijetu i njegovoj intimnoj duši: slobodnoj kreaciji, ljepoti, ljudskom dostojanstvu, ili društvenoj pravičnosti i slobodi. To je unutrašnji etički i estetski doživljaj duhovnoga u čovjeku, u stvarima i svijetu, intimno satkan i u posebnom kvalitetu preliven u naše biće, u nešto što ga stvara, i iz čega se rađa kultura.